

properties of models, which take into account the different variants of demographic parameter of order which is most popular in the modern synergetic models of socio-political dynamics are analysed.

The various methodical aspects to prognose political processes are considered on the basis of the use of demographic parameters of order in the modern nonlinear synergetic models of socio-political dynamics. Maintenance of «structural-demography cycles» models is outlined. Insufficient accurateness of synergetic models that use the dynamics of increase of amount of town young people as a parameter of order for prediction the political stability is proved. The necessity of taking into consideration the actions of civil society in modification of synergetic models of modern political processes is concluded.

Keywords: civil society, synergetics models, parameter of order, socio-political dynamics, demographic factors, prognostication of political stability.

Полевой Н. А., доктор политических наук, профессор, профессор кафедры социальных теорий, Национальный университет «Одесская юридическая академия» (Украина, Одесса), nfs@ukr.net

Фактор гражданского общества и прогнозирование стабильности политического процесса

Целью статьи является анализ методических проблем модификации прогнозов стабильности политического процесса на основе синергических моделей, связанных с растущим влиянием фактора действий гражданского общества. Проанализированы прогностические свойства моделей, которые учитывают разные варианты демографического параметра порядка, являющегося наиболее популярным в современных синергических моделях социально-политической динамики.

Рассмотрены разнообразные методические аспекты прогнозирования политических процессов на основе использования демографических параметров порядка в современных нелинейных синергических моделях социально-политической динамики. Очерчено содержание моделей «структурно-демографических циклов». Доказана недостаточная точность синергических моделей прогнозирования политической стабильности, которые используют в виде параметра порядка динамику прироста количества городской молодежи. Сделан вывод о необходимости учета действий гражданского общества при модификации синергических моделей современных политических процессов.

Ключевые слова: гражданское общество, синергические модели, параметр порядка, социально-политическая динамика, демографические факторы, прогнозирование политической стабильности.

* * *

УДК 327+303.052

Кияниця Л. Л.

аспірант кафедри політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Україна, Київ), phukidides@gmail.com

РЕГИОНАЛЬНЫЙ БАЛАНС СИЛ У КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ КОМПЛЕКСОВ БЕЗОПАСНОСТИ (ТРКБ)

Досліджується проблематика регіонального балансу сил як концепту, що дозволяє аналізувати динамічні процеси міждержавних взаємодій на регіональному рівні. Аргументується факт проблематичності структурно-реалістичного підходу до аналізу балансу сил, спричинений у першу чергу ігноруванням прихильниками цього підходу важливості мотивів зовнішньополітичної діяльності; встановлюється необхідність застосування елементів соціально-конструктивістського підходу до вивчення феноменів балансу сил. Стверджується, що в основі такого синтезу має бути покладено уявлення про органічне поєднання аналізу співвідношення політичних потенціалів відповідних держав та їх соціо-історично обумовлених зовнішньополітичних ідентичностей, що дозволить робити висновки стосовно сутності системного балансування на регіональному рівні. На підставі вищевказаного, пропонується послідовна концепція регіональних комплексів безпеки (РКБ) як важливий інструментарій аналізу міжнародно-політичних явищ у контексті регіональної безпеки.

Ключові слова: баланс сил, регіональна безпека, структурний реалізм, конструктивізм, сек'юритизація.

Як відомо, поняття «балансу сил» є базовим у реалістичній парадигмі дослідження міжнародних відносин [1; 2]. Як зазначає в зв'язку з цим Р. Гілпін, в основі реалістичного погляду на міжнародну політику лежить уявлення про існування певних обмежень діяльності її учасників (акторів), викликаних такими фундаментальними елементами поведінки її акторів як «егоїзм» (тобто зосередженість на переслідуванні власних цілей) та уявлення про «верховенство питань влади та безпеки в усіх формах політичного життя» [3, р. 305]. В свою чер-

гу, ці елементи зумовлені явищем міжнародно-політичної анархії, тобто відсутності формалізованих супранациональних механізмів контролю над поведінкою окремих міжнародних акторів. Таким чином, реалізм розглядає державу, що є традиційною одиницею аналізу в межах цієї міжнародно-політичної парадигми, в якості свого роду «конфліктної групи» [4, р. 6], кожна з яких є апіорним учасником боротьби за міжнародну владу та вплив «навіть за умови відсутності [іманентної] агресивності або подібних чинників» [5, р. 10].

Тим не менше, специфіка сучасної системи міжнародних відносин, у рамках якої поглиблення процесів глобалізації супроводжується настільки ж глибоким процесом регіоналізації [3], змушує говорити про певну обмеженість реалістичного підходу до балансу сил як однієї з основних рис міжнародно-політичного життя. Зокрема, структурно-реалістичний підхід, започаткований та творчо розвинений К. Уолцом [7], принципово ігнорує питання про мотиви міжнародно-політичної діяльності держав як акторів, зосереджуючи всю увагу на проблематиці внутрішньосистемних чинників та сил, що спонукають міжнародних акторів до тих або інших моделей діяльності. При цьому К. Уолц певною мірою протирічить сам собі, стверджуючи, що «ми не в змозі спрогнозувати, яким чином вони [тобто держави] будуть реагувати на впливи [з боку міжнародної структури/системи], не володіючи інформацією про їх внутрішньополітичні схильності» [7, р. 71]. Тому постає питання про вплив мотивів, що виходять за межі міжнародно-політичних абстракцій, на характер специфічних реакцій тих чи інших держав на дію внутрішньосистемних чинників, передусім – пов'язаних із необхідністю підтримувати баланс сил.

По-друге, структурно-реалістичний підхід зосереджується на глобальному рівні міжнародної системності, що в свою чергу проявляється в наданні привілейованого теоретичного статусу проблематиці боротьби між великими державами/наддержавами за розподіл релятивної потужності в межах глобальної системи міжнародних відносин. У той же час, як зазначають Б. Бузан та О. Вівер, завершення «холодної війни» знаменувалося відносним зниженням активної участі великих держав/наддержав у формуванні динаміки міжнародних відносин на регіональному рівні і, відповідно, – зростаючими можливостями локальних держав та регіональних об'єднань держав «регулювати свої військово-політичні взаємини за умов якісно нижчого рівня втручання з боку великих держав» [8, р. 11]. Сюди ж можна віднести проблематику суперництва між традиційними державними акторами, – як регіональними, так і локальними, – та їх породженими співрозмірними процесами глобалізації та регіоналізації міжнародних відносин суперниками з числа не наділених ознаками державного суверенітету акторів.

Нарешті, постає питання про рівень відносної стабільності міжнародних систем та про вплив цього параметру на характер внутрішньосистемного балансування. Видається, що концепція К. Уолца, яка виходить із використання лише двох ключових рівнів аналізу міжнародних систем: структури системи та елементів системи [7] – не дозволяє всеохоплююче дослідити питання сутності взаємозв'язків між акторами міжнародної системи та вповні охарактеризувати її

чинники, які можуть детермінувати відповідні явища. Саме тому дослідження регіонального балансу сил як концепту, що дозволив би визначити основні риси та напрями динамічної взаємодії між державами та іншими акторами міжнародних відносин на регіональному рівні сучасної системи міжнародних відносин, вимагає розширення методологічного та понятійно-категоріального інструментарію дослідження.

На думку ряду авторів, відповідний підхід має інтегрувати як суб'єктивні уявлення акторів про загрози, що стоять перед ними, так і відносний розподіл основних потенціалів, – як військово-політичного, так і економічно-гуманітарного характеру, – якими володіють держави-учасники відповідної міжнародної системи. У роботах таких дослідників, як Б. Бузан, О. Вівер та Я. де Вільде [7; 8; 13], А. Вендт [14] та М. Уільямс [15], Дж. Ейвазов [5] та О. Якушина [6] робиться наголос на ключовій ролі концепту *сек'юритизації* як процесу формування у відповідних міжнародних акторів таких уявлень про загрози своєму існуванню, які виправдовують ігнорування ними узвичаєних норм у ході *десек'юритизації* (тобто подолання) таких загроз. На жаль, у сучасній українській міжнародно-політичній науці питання взаємозв'язку явищ *сек'юритизації*, що характеризують мотиви відповідних міжнародних акторів, та балансу сил, що вказує на співвідношення елементів міжнародної моці (power) у системному середовищі діяльності таких акторів, поки що не знайшли скільки-небудь повного відображення. Тому основними цілями цієї статті є надання зв'язного та послідовного висвітлення основних проблем теорії *сек'юритизації* як важливого аналітичного підходу, а також встановлення зв'язку між дослідженням питань регіональної безпеки та регіонального балансу сил. Саме виконання цих дослідницьких завдань дозволить доповнити сучасні напрями дослідження проблематики балансу сил, що засновані переважно на структурно-реалістичному підході, важливими аспектами конструктивістської парадигми дослідження міжнародних відносин.

Практичним втіленням такого методологічного синтезу може бути теорія регіональних комплексів безпеки (далі – ТРКБ), першопочатково запропонована Б. Бузаном та О. Вівером [7] у контексті вивчення проблем регіональної безпеки після завершення «холодної війни». Хоча в конвенційних формах структурного реалізму постулюється існування єдиної міжнародної системи, в межах якої домінуючу функцію виконують взаємодії великих держав/наддержав на глобальному рівні системності, теорія *сек'юритизації* дозволяє існування певних «відносно автономних регіональних підсистем, або комплексів», кожен із яких може характеризуватися власною політичною культурою та динамікою реагування на відповідні загрози [11, р. 301]. Завдяки цьому припущенню і стало можливо сформулювати чітку та несуперечливу концепцію регіональних комплексів безпеки (далі – РКБ).

Будучи провідним дослідником у сфері РКБ, Б. Бузан протягом своєї наукової діяльності дав два взаємопов'язаних визначення РКБ. Перше з них, сформульоване ще 1983 р., характеризує РКБ як «групу держав, чії основні проблеми безпеки переплітаються

настільки тісно, що їх питання національної безпеки не можливо розглядати в ізоляції один від одного» (цит. за [4, с. 65]). Друге, більш специфічне визначення РКБ, що вказує на зв'язок цієї концепції з феноменами *сек'юритизації/десек'юритизації*, розглядає регіональний комплекс безпеки як «комплекс елементів, у межах якого основні процеси *сек'юритизації*, *десек'юритизації*, або і ті, і інші переплетені настільки сильно, що проблеми безпеки одного з них неможливо надійним чином аналізувати або вирішувати у відриві від інших» [7, р. 44]. Концепція РКБ поєднує в собі чотири ключові змінні, три з яких відповідають основним постулатам структурно-реалістичної парадигми, в той час як остання може бути охарактеризована як пов'язана з соціально-конструктивістською традицією. Відповідно, «реалістичними» змінними РКБ є (1) *існування географічного кордону (межі)*, що відділяє будь-який РКБ від його сусідів; (2) *анархічна структура зв'язків між акторами*, що є елементами відповідного комплексу; та (3) *структура полярності*, що визначає розподіл системної моці між акторами, що складають РКБ [4, с. 65]. В якості «конструктивістської» змінної в цьому випадку виступає *характер соціального конструювання ідентичностей акторів* у межах РКБ, який, у свою чергу, визначається категоріями *моделей співробітництва-ворожості* (patterns of amity and enmity), розроблених А. Вендтом. Враховуючи важливість останньої змінної, необхідно дати короткий огляд її теоретичної основи.

За визначенням А. Вендта, співробітництво являє собою «рольову структуру, в межах якої держави очікують, що кожна з них підкорятиметься двом простим правилам: 1) вирішення міжнародних спорів без застосування сили або загрози силою... та 2) участь у груповій обороні в разі загрози безпеці будь-якої з них з боку третьої сторони...» [14, р. 299]. Відповідно, ситуація ворожості характеризується «представленням Іншого [тобто держави-ворога] як актора, що (1) не визнає права [держави, що є об'єктом ворожості] на самостійне існування і, відповідно, не бажає утримуватися від насильства» в бік такої держави [14, р. 260]. Оскільки в межах «соціальної теорії міжнародних відносин», запропонованої А. Вендтом у відповідності до методологічних принципів соціального конструктивізму, постулюється існування взаємозв'язку між внутрішньополітичними ідентичностями акторів та їх міжнародно-політичною поведінкою, то можна говорити про необхідність урахування таких ідентичностей та породжуваних ними ситуацій співробітництва-ворожечі при характеристиці ситуації балансу сил та детермінованої ним внутрішньосистемної динаміки. Тим самим, може відбутися перехід від абстрактних кількісних характеристик балансу сил до якісного аналізу взаємодії конкретних держав у межах тієї чи іншої міжнародної системи.

Вищенаведені змінні є свого роду чинниками сценаріїв динаміки РКБ. Їх комбінація визначає три основні архетипи таких сценаріїв, а саме: (1) *збереження статус-кво* (відсутність будь-яких серйозних змін у загальній структурі РКБ); (2) *внутрішня трансформація* (характеризується змінами в загальній структурі РКБ у його існуючих зовнішніх кордонах); та (3) *зовнішня трансформація* (зміна зовнішніх кордонів

РКБ, що може означати його територіальне розширення або звуження) [7, р. 53]. У свою чергу, кожен із цих архетипів може мати ряд емпіричних проявів. До прикладу, під «внутрішньою трансформацією» можуть розумітися як відхід від анархічної структури зв'язків між акторами (наприклад, внаслідок розвитку процесів регіональної політичної інтеграції), так і зміни в домінуючій моделі співробітництва-ворожості (в результаті трансформацій ідеологічної матриці, що була до того часу панівною в межах відповідного РКБ або через зміну правлячих в одній або кількох державах політичних режимів). Така різноманітність можливих проявів динаміки РКБ засвідчує значний аналітичний та прогностичний потенціал викладеної вище концепції.

Інтерпретація РКБ як основної структурної одиниці сучасної системи міжнародної безпеки природним чином ставить питання про можливе співвідношення між регіональними структурами безпеки та великими державами/наддержавами. В межах концепції, запропонованої Б. Бузаном та О. Вівером, можна виділити одну наддержаву (Сполучені Штати Америки) та чотири великі держави, що поступаються їй статусом, але сприймаються більшістю членів міжнародного суспільства як легітимні претенденти на статус наддержави (КНР, ЄС як нестійка міжнародно-політична коаліція Великої Британії, Франції та Німеччини, Російська Федерація, та Японія) [7, р. 36]. У рамках ТРКБ основні критерії розрізнення наддержав та великих держав є наступними.

Наддержавами можуть називатися держави, що характеризуються поєднанням трьох ключових ознак, а саме: (1) розпорядження високорозвиненим та потужним військово-політичним потенціалом та відповідною економічною базою його підтримки та розвитку); (2) активна участь у процесах сек'юритизації та десек'юритизації (подолання загроз своїй безпеці) в усіх або більшості регіонах світу в якості (залежно від контексту) джерел міжнародно-політичних загроз, гарантів міжнародної безпеки, ключових партнерів регіональних держав, або організаторів військових інтервенцій проти останніх; (3) отримання визнання свого статусу в якості наддержави з боку більшості держав світу, що проявляється, зокрема, у визнанні пропагованих відповідною наддержавою цінностей як «універсальних» [7, р. 35]. *Великі держави* характеризуються свого роду проміжним статусом: на відміну від регіональних держав, їх позиція береться до уваги рештою міжнародних акторів при вирішенні проблем, що мають глобальну важливість, але в той же час вони не є активними учасниками процесів сек'юритизації/десек'юритизації в більшості регіонів світу на рівні з наддержавами. У плані своєї міжнародно-політичної ідентичності великі держави визнаються такими, що «володіють достатнім економічним, військовим та політичним потенціалом для того, щоб претендувати на статус наддержави в короткій або середній перспективі» [7, р. 35].

Нарешті, *регіональні держави* відіграють роль визначальних чинників полярності в рамках відповідних регіональних комплексів безпеки. Саме від кількості регіональних держав та їх співвідношення сил і залежить полярність на регіональному рівні. У той час як із точки зору глобального балансу сил регіональні держа-

ви найчастіше розглядаються як об'єкти зіткнення інтересів наддержав та великих держав, у межах свого регіонального середовища вони є відносно незалежними суб'єктами, які, за деякими винятками, можуть здійснювати провідний вплив на регіональну динаміку міжнародних відносин.

З точки зору описативного аспекту ТРКБ рівень залучення глобальних політичних гравців у процеси сек'юритизації/десек'юритизації на регіональному рівні є настільки ж важливим елементом характеристики відповідних РКБ, як і характер міждержавних відносин у межах регіону. У той же час, враховуючи унікальний потенціал наддержав/великих держав та їх здатність проектувати свої національні інтереси безвідносно їх належності до певного регіону, можна зробити висновок про те, що наддержави та великі держави перебувають поза межами впливу регіонально-географічного детермінізму. Натомість, завдяки вищенаведеним особливостям своїх потенціалів та інтересів, наддержави та великі держави можуть напряму втручатися в динаміку відповідних РКБ. Відповідне втручання, в межах ТРКБ, характеризується як *механізм проникнення* (mechanism of penetration).

Саме обговорення явища проникнення наддержав та великих держав дозволяє досягнути взаємозв'язок РКБ із структурою глобального балансу сил. Притаманна РКБ ситуація суперництва між регіональними полюсами спонукає останніх звертатися до зовнішніх акторів, що володіють значним військово-політичним потенціалом, за підтримкою, що й викликає ситуацію, за умов якої створюється тісний зв'язок між регіональною та глобальною динамікою безпеки. Таким чином, існує прямий та безпосередній зв'язок між структурами суперництва, балансу сил та союзництва на регіональному рівні та глобальними структурами балансування та полярності. Нарешті, загальна внутрішньополітична ситуація в державах-акторах відповідного РКБ справляє значний вплив на дію відповідних чинників регіональної безпеки. Отже, ТРКБ дозволяє поєднати в одну структуру відразу три рівні факторів безпеки, що є ключовим з точки зору оцінки ефективності цього підходу.

Вплив глобальних акторів міжнародних відносин може досягнути такого рівня, за якого інтереси великих держав проявляють себе на регіональному рівні на значно вищому рівні, ніж це було би характерно за умов звичайного проникнення. У рамках ТРКБ така ситуація, за умов якої регіональні структури безпеки повністю розчиняються у структурах глобального суперництва великих держав, характеризується як *перехоплення* (overlay). За умов перехоплення автономні процеси сек'юритизації/десек'юритизації припиняють своє функціонування, а більшість держав регіону напряму контролюється з боку відповідних великих держав з використанням традиційних методів військово-політичного впливу [7, р. 61-62]. Незважаючи на те, що за умов сучасної міжнародної системи ситуації перехоплення є достатньо рідкісними, важливість деяких РКБ з точки зору глобальних інтересів великих держав та єдиної на цей момент наддержави вказує на те, що подібні варіанти не можливо повністю виключити.

Протилежною до ситуації перехоплення крайністю є становище *неструктурованих регіонів безпеки*, що ха-

рактизуються або вкрай низькою здатністю локальних держав реалізувати свій політичний потенціал поза межами власних кордонів, або загальною ситуацією взаємної географічної ізоляції таких держав. Типовими прикладами таких регіонів можуть бути країни Океанії та Центральної і Східної Африки. З іншого боку, видається можливим провести своєрідну диференціацію РКБ відповідно до критеріїв внутрішньорегіональної полярності та рівня взаємозв'язку між регіональним та глобальним рівнем міжнародної безпеки в залежності від конкретного РКБ. До прикладу, Б. Бузан та О. Вівер вказують на різницю між *стандартними РКБ*, динаміка безпеки в межах яких детермінується в першу чергу внутрішньорегіональною полярністю, та *централізованими РКБ* (centred RSC), для яких притаманна ситуація монополярності. Особливими випадками РКБ є також *великодержавні РКБ* (great power RSC), основні полюси яких є водночас великими державами на глобальному рівні, а також суперкомплекси, що утворюються внаслідок злиття процесів міжрегіональної динаміки безпеки під зовнішнім впливом великих держав [7, р. 62]. Така класифікація дозволяє простежити спільне та відмінне в динаміці регіонального балансу сил у межах кожного з відповідних РКБ, а також їх взаємозв'язок з глобальним рівнем міжнародної безпеки і, відповідно, – з глобальними структурами балансу сил.

Таким чином, методологічний підхід, заснований на ТРКБ, дозволяє провести чіткий зв'язок між процесами сек'юритизації, взятими в їх комплексі на регіональному рівні, та регіональним балансом сил. На відміну від структурно-реалістичного розуміння балансу сил як зумовленого насамперед взаємодією наддержав/великих держав на глобальному рівні, запропонована Б. Бузаном та О. Вівером концепція характеризує динаміку балансу сил як детерміновану відповідними рівнями міждержавної взаємодії. Таким чином, регіональний баланс сил може розглядатися як специфічна структура взаємин між акторами в межах відповідної регіональної спільноти держав, що характеризується ситуацією «гри з нульовою сумою» за внутрішньосистемний розподіл міжнародної моці між державами-учасниками.

У той же час, наведений вище аналіз свідчить про важливість чинника регіональної полярності для розуміння динаміки внутрішньосистемного балансування на регіональному рівні. Запровадження концепту сек'юритизації як пояснення мотивів держав та інших міжнародних акторів при визначенні своїх реакцій на відповідні виклики міжнародно-політичного характеру також сприятиме кращому розумінню суті відносин окремих акторів у межах регіональної структури балансу сил. Нарешті, розроблена А. Вендтом концепція впливу взаємних ідентичностей держав на структуру їх взаємин, представлена у формі моделей співробітництва-ворожості, дозволяє уявити зв'язок між саморепрезентаціями відповідних держав та основними напрямками їх відносин із іншими учасниками відповідної системи міжнародних відносин. Саме тому представлений ТРКБ синтез структурно-реалістичного та соціально-конструктивістського підходів може вважатися оптимальним у контексті дослідження явищ ба-

лансу сил на регіональному та глобальному рівнях міжнародної системи.

Список використаних джерел

1. Онишук М. І., Сірий С. В., Турченко Ю. В., Зарицька А. І. Проблеми безпеки в теорії міжнародних відносин: порівняльний аналіз основних напрямів / М. І. Онишук, С. В. Сірий, Ю. В. Турченко, А. І. Зарицька // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – Вип.41. – С.272-278.
2. Рябов С. П. Теорія міжнародної політики / С. П. Рябов // Теорія міжнародної політики. – 1995. – № 1. – С. 171-191.
3. Малахов В. С. Государство в условиях глобализации: учебное пособие / В. С. Малахов. – М. : Книжный дом «Университет», 2007. – 256 с.
4. Приего А. Пакистан между региональными комплексами безопасности Центральной и Южной Азии / А. Приего // Центральная Азия и Кавказ. – 2008. – Т.6. – № 60. – С. 63-83.
5. Эйвазов Д. Центральная Европа, Центральный Кавказ и Центральная Азия: конфессиональная структура как фактор региональных отношений безопасности / Д. Эйвазов // Кавказ и глобализация. – 2008. – Т.2. – № 3. – С. 22-39.
6. Якушина О. Теория секьюритизации в международных отношениях / О. Якушина // Геополитика.ру. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geopolitica.ru/Articles/1404/>
7. Buzan B. and Wæver O. Regions and powers. The structure of international security / B.Buzan and O.Wæver. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 598 p.
8. Buzan B., Wæver O., and De Wilde J. Security: a new framework for analysis / B.Buzan, O.Wæver, and J. De Wilde. – London: Routledge, 1998. – 239 p.
9. Gilpin R.G. The richness of the tradition of political realism / R.G. Gilpin [ed. R.O. Keohane] // Neo-realism and its critics. – New York, NY: Columbia University Press, 1986.
10. Gilpin R.G. No one loves a political realist / R.G. Gilpin // Security Studies. – 1996. – Vol.5 (3). – P.3-26.
11. Herz J.H. The nation-state and the crisis of world politics: essays on international politics in the twentieth century / J.H. Herz. – New York, NY: David McKay Company Inc., 1976. – 307 p.
12. Waltz K.N. Theory of international politics / K.N. Waltz. – Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979. – 251 p.
13. Wæver O. Securitization and desecuritization / O.Wæver [ed. R.Lipschutz] // On security. – New York, N.Y.: Columbia University Press, 1995. – P.46-86.
14. Wendt A. Social theory of international politics / A.Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 433 p.
15. Williams M.C. Words, images, enemies: securitization and international politics / M.C. Williams // International Studies Quarterly. – 2003. – Vol.47. – P.511-531.

References

1. Onyschuk M.I., Siryi S.V., Turchenko Y.V., Zarytska A.I. Problemy bezpeky v teorii mizhnarodnykh vidnosyn: porivnyalnyy analiz osnovnykh napryamiv / M.I. Onyschuk, S.V. Siryi, Y.V. Turchenko, A.I. Zarytska // Zbirnyk naukovykh prats' Viyskovogo instytutu Kyivs'kogo natsional'nogo universytetu im. T.Shevchenka. – 2013. – Vyp.41. – S.272-278.
2. Ryabov S.P. Teoriya mizhnarodnoyi polityky / S.P. Ryabov // Teoriya mizhnarodnoyi polityky. – 1995. – № 1. – S.171-191.
3. Malakhov V.S. Gosudarstvo v usloviyakh globalizatsyi: uchebnoye posobiye / V.S. Malakhov. – M.: Knizhnyi dom «Universitet», 2007. – 256 s.
4. Priego A. Pakistan mezhdru regional'nymi kompleksami bezopasnosti Tsentral'noy i Yuzhnoy Azii / A.Priego // Tsentral'naya Aziya i Kavkaz. – 2008. – T.6. – № 60. – S.63-83.
5. Eivazov D. Tsentral'naya Evropa, Tsentral'nyi Kavkaz i Tsentral'naya Aziya: konfessional'naya struktura kak faktor regional'nykh otnosheniy bezopasnosti / D.Eivazov // Kavkaz i globalizatsiya. – 2008. – T.2. – № 3. – S.22-39.
6. Yakushyna O. Teoriya sek'yuritizatsyi v mezhdunarodnykh otnosheniyakh / O.Yakushyna // Geopolitika.ru. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.geopolitica.ru/Articles/1404/>
7. Buzan B. and Wæver O. Regions and powers. The structure of international security / B.Buzan and O.Wæver. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 598 p.
8. Buzan B., Wæver O., and De Wilde J. Security: a new framework for analysis / B.Buzan, O.Wæver, and J. De Wilde. – London: Routledge, 1998. – 239 p.

9. Gilpin R.G. The richness of the tradition of political realism / R.G. Gilpin [ed. R.O. Keohane] // Neo-realism and its critics. – New York, NY: Columbia University Press, 1986.

10. Gilpin R.G. No one loves a political realist / R.G. Gilpin // Security Studies. – 1996. – Vol.5 (3). – P.3-26.

11. Herz J.H. The nation-state and the crisis of world politics: essays on international politics in the twentieth century / J.H. Herz. – New York, NY: David McKay Company Inc., 1976. – 307 p.

12. Waltz K.N. Theory of international politics / K.N. Waltz. – Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979. – 251 p.

13. Wæver O. Securitization and desecuritization / O.Wæver [ed. R.Lipschutz] // On security. – New York, N.Y.: Columbia University Press, 1995. – P.46-86.

14. Wendt A. Social theory of international politics / A.Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 433 p.

15. Williams M.C. Words, images, enemies: securitization and international politics / M.C. Williams // International Studies Quarterly. – 2003. – Vol.47. – P.511-531.

Kyianytsia L.L., PhD student at the Chair of Political Sciences, National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Ukraine, Kyiv), phukidides@gmail.com

Regional balance of power within the context of the Theory of Regional Security Complexes (TRSC)

This article deals with the inquiry into the problems of regional balance of power as a concept allowing for the analysis of dynamics of inter-state relations at the regional level. The author argues for a problematic nature of a structural realist approach towards an analysis of balance of power, which is primarily conditioned by the continuing neglect of the issues of international actors' motivation in the course of their external political activities. Hence, the author strives to establish the necessity of utilizing certain elements of a social-constructivist approach towards researching the balance of power-related phenomena. It is claimed that such a synthesis should organically integrate the analysis of relevant states' relational power and that of their historically conditioned international political identities, enabling the researchers to reach appropriate conclusions on the nature of systemic balancing in regional contexts. Proceeding from the aforementioned, the article presents an integral interpretation of the concept of regional security complexes (RSCs) as an important instrument for analysing diverse international political processes within the context of regional security.

Keywords: balance of power, regional security, structural realism, constructivism, securitization.

Кияница Л. Л., аспирант кафедри політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Україна, Київ), phukidides@gmail.com

Региональный баланс сил в контексте теории региональных комплексов безопасности (ТРКБ)

Исследуется проблематика регионального баланса сил как концепта, позволяющего анализировать динамические процессы межгосударственных взаимодействий на региональном уровне. Аргументируется факт проблематичности структурно-реалистического подхода к анализу баланса сил, вызванный в первую очередь игнорированием сторонниками этого подхода важности мотивов внешнеполитической деятельности; устанавливается необходимость использования элементов социально-конструктивистского подхода в исследовании феноменов баланса сил. Утверждается, что в основе такого синтеза должно находиться представление об органичном соединении анализа соотношения относительных потенциалов соответствующих государств, с одной стороны, и их социо-исторически обусловленных политических идентичностей, с другой. На основе вышеуказанного, предлагается последовательная концепция региональных комплексов безопасности (РКБ), являющаяся важным инструментарием анализа международно-политических явлений в контексте региональной безопасности.

Ключевые слова: баланс сил, региональная безопасность, структурный реализм, конструктивизм, секьюритизация.

* * *

УДК 324

Шелемба М. М.

аспирант кафедри політології та державного управління,
Ужгородський національний університет (Україна, Ужгород), shelemba.m@gmail.com

СТРУКТУРУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ: ОБ'ЄКТИ, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, ДИНАМІКА ЗМІН

Представлено систематизацію наукових підходів до структурування електорального простору та запропоновано авторську структуру, в якій враховані основні сучасні особливості електоральних процесів, характерні для

тенденції інформаційного суспільства. Особлива увага приділена участі в електоральному просторі електоральних агентів, виділені дві їх основні категорії: «скриті» та «відкриті» електоральні агенти. Запропоноване авторське трактування поняття «скритих» агентів, які впливають на електоральні процеси через Інтернет. Зазначено, що основними перевагами участі цієї категорії агентів у передвиборчій агітації є: відсутність територіальних меж; непомітність електорального впливу завдяки участі в єдиних соціальних мережах та спільнотах; можливість цих агентів використовувати одночасно великі обсяги інформаційних ресурсів завдяки інформаційним системам і непомітно нав'язувати певні політичні погляди широкій аудиторії в Інтернеті. Доведено, що авторська структура електорального простору може бути врахована при методологічному обґрунтуванні електорального аналізу та під час практичного дослідження.

Ключові слова: електоральний простір, структура, учасники, об'єкти, виборці, електоральні агенти, взаємозв'язки, фактори.

Просторовий вимір політичної сфери є важливим способом розуміння результатів розстановки політичних сил. Для ефективного просторового виміру політичної сфери потрібна структуризація електорального простору, яка передбачає систему (структуру) його об'єктів, особливостей формування і динаміку змін. На сучасному етапі розвитку в наукових працях відсутня єдина методологічна база, яка пояснює підходи до структуризації електорального простору, що і обумовлює актуальність дослідження.

Питання структурування електорального простору висвітлено в працях низки вітчизняних та іноземних авторів, серед яких М. Арбатська, А. С. Ахременко, В. П. Березинський, Г. М. Заболотна, М. Н. Богданова, О. І. Дейнека, О. Ключев, М. В. Гришин, В. Чекалін, М. Петров, О. І. Туманова тощо. При цьому, слід відмітити, що комплексний підхід до структури електорального простору відсутній у більшості наукових праць, автори, переважно, розглядають окремі складові елементи простору.

Метою статті є систематизація та доповнення наукових підходів щодо комплексної структури електорального простору.

Структурування електорального простору, як і наукові погляди до його трактування закладені, на нашу думку, релятивістським підходом, згідно із яким простір акцентується в розрізі соціально-політичних процесів. Зокрема, слід виділити структурний підхід, який закладено Г. Заболотною [6] при визначенні сутності поняття «соціально-політичний простір». Автором висувається комплексна структура акторів, інститутів та відносин, характерних соціально-політичному простору. А саме, за твердженням Г. Заболотної [6], структура соціально-політичного простору може бути представлена агентами з відповідними політичними позиціями, інститутами, які виступають у якості структурних вимірів цього простору, соціальних та політичних мереж, політичних практик (політтехнологій). Незважаючи на те, що автор не закладає в структуру взаємозв'язків між структурними елементами соціально-політичного простору, запропонована систематизація елементів, на нашу думку, в подальшому знаходить наукове закріплення в інших наукових працях, і розглядається у якості об'єктів електорального аналізу.

Необхідно виділити підхід до структурування, представлений А. С. Ахременко [2], сформульований у вигляді обґрунтування теоретичної моделі електорального простору, яка включає:

- елементи, представлені об'єктами політичного вибору (кандидатами і партіями / об'єднаннями партій);